

Woensdag 20 November 2019
TivoliVredenburg - Hertz – 20.00 uur
Serie Internationale Topensembles 1

THIBAUDET & MIDORI

Schumann, Fauré en Debussy

Jean-Yves Thibaudet piano

Midori viool

Robert Schumann 1810-1856

Sonate voor viool en piano nr. 1

Mit leidenschaftlichem Ausdruck

Allegretto

Lebhaft

Gabriël Fauré 1845-1925

Sonate voor viool en piano nr. 1

Allegro Molto

Andante

Allegro Vivo

Allegro quasi presto

- Pauze -

Claude Debussy 1862-1918

Sonate voor viool en piano nr. 3

Allegro Vivo

Intermède: Fantasque et léger

Finale: Très animé

Georges Enescu 1881-1955

Sonate voor viool en piano nr. 3

Moderato malinconico

Andante sostenuto e misterioso

Allegro con brio, ma non troppo mosso

Robert Schumann: Vioolsonate nr. 1

Een van de aantrekkelijkste eigenschappen van de viool is de gelijkenis met de menselijke stem: het is een instrument dat - bij kundig gebruik - zingt als geen ander, om nog te zwijgen van spraak-, stotter- en huil-imitaties. Het verbaast dan ook dat Robert Schumann, met zijn enorme ervaring als liedcomponist én pianist, pas tegen het eind van zijn carrière zijn eerste vioolsonate schreef. Dat heeft ook te maken met zijn bijna monomane focus op één genre tegelijkertijd: na de beroemde pianowerken die hij als twintiger schreef volgde een ware eruptie van liederen, waarna hij zich op orkestwerken en muziektheater stortte - én op kamermuziek, met het intense pianokwintet als hoogtepunt.

De twee vioolsonates kwamen pas daarna en lijken een bijproduct; spreekwoordelijke repertoirestukken werden ze nooit en over de eerste was Schumann zelf ontevreden ('Ik ga een tweede sonate schrijven die hopelijk beter uitpakt'). Dat weerhield Clara Schumann, zijn vrouw en gerespecteerd concertpianiste, er niet van om het werk in première te brengen met het vioolfenomeen Ferdinand David, voor wie Felix Mendelssohn zijn fameuze vioolconcert had gecomponeerd.

De eerste vioolsonate is hoe dan ook representatief voor Schumanns gedrevenheid en melodische welbespraaktheid. In het eerste deel zijn viool en piano gelijkwaardige dialoogpartners: ze reiken elkaar melodisch materiaal aan dat geleidelijk een hecht vlechtwerk vormt. De sfeer is teder, maar met een onrustige, soms gekwelde ondertoon; niet verwonderlijk, want Schumann kampte met tinnitus en groeiende psychische instabiliteit. Bakens in deze kalme deining vormen de frequente volkslied-achtige refreintjes - een blijk van Schumanns hang naar het oorspronkelijke, kinderlijke en spontane die ook het conflictloze tweede deel kenmerkt. Daarmee contrasteert de sterk motorische finale, waarin viool- en pianopartij elkaar op canon-achtige wijze imiteren. Hier blijkt het duidelijkst hoezeer Schumann gewend was vanuit de piano te denken; de eerste uitgave betitelde hij dan ook nadrukkelijk als 'Sonate voor piano en viool'.

Gabriël Fauré: Vioolsonate nr. 1

Ook Fauré had zich al bewezen als liedcomponist toen hij zijn eerste Vioolsonate schreef, éénendertig jaar oud. Hij had het Franse muziekleven betreden als organist, een functie die hij uitsluitend als broodwinning uitoefende en niet uit roeping; hij speelde liever piano. Dat instrument werd inderdaad een belangrijke pijler van zijn oeuvre: in zijn substantiële kamermuziekproductie speelt de piano altijd een glansrol. Fauré was 'leeftijdloos, vond zijn mentor Camille Saint-Saëns. Helemaal juist: zijn muziek vormt een soepel gewricht tussen de Romantiek en het modernisme van de vroege twintigste eeuw. De vroege stukken, waaronder de eerste vioolsonate, hebben een laatromantische expressie en een krachtige melodielijnen; de late, met hun wonderlijke meerstemmige weefsels, neigen naar atonaliteit.

Met deze vioolsonate werd hij op slag een favoriet bij de kunstminnende beau monde die zich in de Parijse salons verzamelde. Eén daarvan werd geleid door de diva Pauline Viardot, die Frédéric Chopin en Georges Sand tot haar kennissenkring had mogen rekenen en wier zoon Paul een uitstekend violist was; voor hem had Fauré het werk gecomponeerd. Veel negentiende-eeuwse componisten zouden zo'n begaafde solist gehonoreerd hebben met een virtuoze partij, maar Fauré verkoos helderheid boven gymnastisch vertoon. Alle delen gaan uit van een markant hoofdthema waarop je een (Franse) tekst zou kunnen leggen. Die thema's worden niet overladen met speeltechnisch vernuft, maar onderworpen aan subtiele stemmingswisselingen. Van begin tot eind balanceert Fauré kundig tussen sensualiteit, melancholie en speelsheid zonder sentimenteel of oppervlakkig te worden. Ondertussen smokkelde hij via de achterdeur toch weer zijn orgel-expertise binnen, want als één van de eerste componisten van zijn tijd breidde hij zijn harmonische palet uit met middeleeuwse kerktoonsoorten. Die vielen destijds meer op dan nu, maar ze versterken de koele elegantie van de melodielijnen.

Ondanks de succesvolle première in 1877 had Fauré moeite een uitgever voor dit destijds ongewone werk te interesseren; het lukte pas nadat hij afstand van de uitvoeringsrechten had gedaan. Het zou één van zijn meest gespeelde composities worden.

Claude Debussy: Vioolsonate

Vanaf zijn strijkkwartet uit 1893 leverde Claude Debussy vrijwel elke twee of drie jaar een grensverleggend meesterwerk af – al was dat bij een première niet altijd meteen duidelijk. Ook onder de toenemende druk van gezondheidsproblemen en geldzorgen bleef hij opmerkelijk inventief; zelfs in zijn laatste composities, waaronder de Vioolsonate, lijkt hij zichzelf steeds opnieuw uit te vinden. Debussy werd beroemd door zijn opheffing van de bestaande muzikale 'zwaartekrachtregels'. Hij verving vaste vormschema's door associatieve, improvisatie-achtige klankstromen, verruimde de traditionele tonaliteit, introduceerde Aziatische elementen et cetera. Van zo iemand zou je niet zoiets traditioneels als een sonate verwachten. Maar aan het eind van zijn leven schreef hij er drie achtereen, voor verschillende instrumentcombinaties.

De directe aanleiding was de Grote Oorlog die in 1914 was uitgebroken: Debussy wilde zijn vaderlandsliefde bewijzen met een eerbetoon aan de Franse instrumentalisten uit de 18e eeuw, een periode waarin een 'sonate' nog de pure betekenis van 'klankstuk' had. Van de zes sonates die hij gepland had kon hij er drie voltooiën eer hij door kanker werd geveld.

De vioolsonate is Debussy's laatste substantiële werk, en 'een voorbeeld van wat een ziek man tijdens een oorlog kan componeren', zoals hij trots aan een vriend schreef. Dat hij geen achterwaartse salto in schoolse vormschema's maakte hoor je al in de eerste seconden: de vrijheid en spontaniteit van zijn vroegere werken is nog helemaal intact. Een paar jaar eerder zou hij zulke muziek nog hebben voorzien van bloemrijke titels als 'Reflecties in water' of 'De geuren van de nacht', maar zulke symbolistische mooimakerij was ingehaald door de harde realiteit. De vioolsonate moest volgens de componist niets meer of minder bieden dan 'sierlijkheid zonder overdrijving en pathos'.

Na de melancholieke introductie lijkt de zon door te breken. Deel twee flirt met café- en zigeunermuziek en de finale - ingeleid door het weemoedige motto van het openingsdeel - ontvouwt zich als een waaier van kleurige, beweeglijke motiefjes. 'Maar', waarschuwde Debussy, 'pas op met muziek die in de hemelen lijkt te wonen... Vaak is ze het voortbrengsel van een duistere, sombere geest.'

George Enescu: Vioolsonate nr. 3

Wanneer je voor het eerst muziek van George Enescu hoort kun je je sufpiekeren over de maker - en vaak ook over de periode waarin het geschreven is. Dat geldt zeker voor de derde vioolsonate: muziek met een duidelijk folkloristische inslag, oosters gekleurd, maar tegelijkertijd met zo'n hoog fantasy-gehalte dat je er moeilijk grip op krijgt.

Enescu was een Roemeen die muziekstudies in Wenen en Parijs volgde; een kosmopoliet, dus, maar Roemeense volksmuziek bleef altijd een herkenbare kleur op zijn gevarieerde palet. Behalve componist was hij een geweldige violist; hij kreeg als tiener les van de vioolvirtuoos Henri Vieuxtemps (een gigant in zijn tijd) en werd zelf later leraar van de recentere vioolgoden Yehudi Menuhin en Arthur Grumiaux.

Van zijn drie vioolsonates werd de derde uit 1926 het beroemdste. De wonderlijke melodieën en de dramatische wendingen zijn na bijna honderd jaar nog altijd onweerstaanbaar. Enescu's vioolexpertise hoor je elke seconde terug in de vele glissando's, flageoletten en andere violistische effecten. Dat hij ooit een compositieerling van Gabriel Fauré was valt uit het vreemde, onthechte klankbeeld nauwelijks af te leiden. Het tweede deel, nog vervreemdender dan het eerste, heeft een bezwerende, quasi mystieke kwaliteit die soms vooruit lijkt te lopen op de spirituele klankwereld van Arvo Pärt. Vreemd is dat niet, want hier imiteerde Enescu naar eigen zeggen de bellen en slagwerkklanken die je 's ochtends bij sommige Roemeense kloosters kunt horen. Veel aardser, en minder raadselachtig, klinkt het slotdeel. Het beginthema is duidelijk verwant aan het Balkan-palet waarmee Béla Bartók het concertpubliek al vertrouwd had gemaakt. Maar voorspelbaar wordt het nooit - alleen al omdat de piano zich hier met een agressieve, dissonante partij van zijn begeleidersrol losmaakt.

Michiel Cleij

De Franse pianist **Jean-Yves Thibaudet** concerteert al meer dan dertig jaar in grote zalen wereldwijd. Zijn repertoire omvat klassieke meesterwerken, hedendaagse composities, film- en operamuziek en jazz. Hij werkte samen met orkesten als het New York Philharmonic, Royal Philharmonic Orchestra en het

Philadelphia Orchestra, en musici en dirigenten onder wie Kent Nagano, Marin Alsop, Marek Janowski, Gautier Capuçon en Lisa Batiashvili. Zijn talrijke opnames wonnen diverse prijzen: Diapason d'Or, Edison en Gramophone Award, en twee Grammy-nominaties. In 2010 nam de Hollywood Bowl zijn naam op in de *wall of fame*. Thibaudet werd in 2012 met de titel van Officier geëerd door het Franse ministerie van Cultuur, en kreeg eerder een *Lifetime Achievement Award* bij de jaarlijkse Victoires de la Musique. Daarnaast draagt hij muzikeducatie een warm hart toe door middel van zijn verbintenis als *artist in residence* bij de Colburn School in Los Angeles. Later dit jaar geeft hij de wereldpremière van Aaron Zigmans *Tango Manos Concert* met het Chinees Philharmonisch Orkest, het Orchestre Philharmonique de France en San Francisco Symphony. Thibaudet verloochent zijn afkomst niet: vorige week voerde hij nog Messiaens monumentale Turangalila-symfonie uit, waarvoor hij een van de meest internationaal gelauwerde uitvoerenden is. Daarnaast propageert hij ook de muziek van andere voorname Franse componisten, zoals Saint-Saens en Fauré. Thibaudet speelt voor het prestigieuze label Decca en wordt gerepresenteerd door HarrisonParrot.

Midori is naast subliem violist ook een buitengewoon gedreven docent en wereldwijde culturele ambassadrice. Ondertussen zit ze al dertig jaar in het vak. In deze tijd heeft ze concerten gegeven met het London Symphony Orchestra, Sinfonieorchester des Bayerischen Rundfunks, Wiener Philharmoniker, Berliner Philharmoniker en de New York Philharmonic, onder leiding van gerenommeerde dirigenten zoals Claudio Abbado, Leonard Bernstein, Mariss Jansons, Christoph Eschenbach en Paavo Järvi. Ook heeft ze samen gespeeld met anderen groten der aarde, zoals cellisten Yo-Yo Ma, Mstislav Rostropovich en pianist Menahem Pressler. In haar repertoirekeuzes tracht ze veel nieuwe muziek uit te voeren. Zo voerde ze in 2016 Peter Eötvös nieuwe vioolconcert *DoReMi* uit met het Orchestre Philharmonique de Radio France. Eerdere opnamen met sonates van Bloch, Janáček en Sjostakovitsj leverden haar een Grammy op in 2013. Midori probeert met muziek de verbintenis tussen mensen te tonen. Voor deze vredesmissie gaf UN-topman Ban Ki-moon Midori haar de titel *Messenger of Peace*. In 2012 ontving ze ook de *Crystal Award* namens het World Economic Forum.

15
ZONDAG
12

RESIDENTIE ORKEST

TSJAI
KOVSKI
HET ZWANENMEER

TIVOLI
VREDEN
BURG